

УДК 658.11:332.1:316.42

Н. А. Супрун,
д-р екон. наук, професор,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3889-8579

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ СОЛІДАРИЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Повномасштабна російсько-українська війна та спричинена нею системна криза стала істотним чинником обмеження економічної і, відповідно, підприємницької активності населення, що спровокувало зниження темпів економічного розвитку та загострення цілої низки соціальних проблем – безробіття, втрата економічних основ життєдіяльності, падіння рівня життя, соціальна ізоляція вразливих груп. Все вищезначене підриває основи національної безпеки і актуалізує питання про пошук релевантних механізмів її забезпечення. Одним із механізмів подолання кризи та забезпечення стійкості національної економіки є підприємництво. Задовольняючи потреби суспільства, формуючи товарну пропозицію та бюджетні надходження, підприємництво забезпечує економічне підґрунтя стабілізації економіки.

Особлива роль цьому процесі належить соціальному підприємству (далі – СП) як інноваційній формі бізнесу, що поєднує економічну діяльність із досягненням соціальних цілей. Місією більшості СП у світовій практиці є забезпечення умов для працевлаштування та ресоціалізація, а, отже, і подолання рівня соціального відчуження для найбільш вразливих груп населення (людей з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей похилого віку тощо). Ізоляція цих груп не лише поглиблює соціальну нерівність та стигматизацію уразливих груп, але й загрожує цілісності соціальної структури суспільства, знижує рівень довіри та соціальної стабільності.

Традиційні державні механізми подолання соціальної ізоляції в більшості випадків виявляють обмежену спроможність у вирішенні проблеми. У цьому контексті соціальне підприємство, що здатне вирішувати різноманітні соціальні проблеми без залучення бюджетних коштів та забезпечувати позитивні соціально-економічні зміни в суспільстві, є одним із ефективних організаційних механізмів соціального згуртування. В умовах обмежених державних ресурсів, що відволікаються насамперед на забезпечення обороноздатності країни, соціальне підприємство може стати компенсаторним механізмом, беручи на себе подекуди виконання частини соціальних функцій держави.

Розділ I. Економічне підґрунтя розвитку підприємництва в Україні під час війни: можливості та ризики

Одним із важливих результатів розвитку соціального підприємництва є підвищенню рівня соціального залучення в суспільстві загалом та зростання капіталізації компаній за рахунок збільшення власного соціального та організаційного капіталу, що сприяє зростанню солідаризації та соціального капіталу суспільства загалом [4, с. 37].

У світовій практиці соціальне підприємництво стало однією із достатньо успішних форм вирішення багатьох соціальних проблем. Натомість на відміну від зарубіжних країн, де соціальні підприємства існують понад сотню років і представляють значну частку національного бізнесу (наприклад, до 10 % у Великій Британії) [6], соціальне підприємництво в Україні набуло значного поширення лише з початком російсько-української війни у 2014 р. На сьогодні більшість СП в Україні займаються вирішенням проблем, спричинених війною: працевлаштування, ресоціалізація, адвокація прав та подолання стигматизму уразливих категорій населення – вимушених переселенців, людей з інвалідністю та ветеранів війни. Саме тому провідними формами соціальних підприємств в Україні зараз є інклюзивний та ветеранський бізнес (останній налічує понад 200 компаній) [2].

Особливістю соціального підприємництва є те, що воно, як правило, реалізується у непопулярних для традиційного бізнесу секторах та ринкових нішах (послуги соціально-ізолюваним громадянам, еко- та ресурсозбереження тощо). Проте діяльність СП у цих сферах створює додаткові можливості за рахунок використання раніше не задіяних у суспільному виробництві ресурсів і тим самим створює конкурентні переваги як для соціальних підприємств, так і для регіонального розвитку.

Завдяки релокації бізнесів на безпечніші території нові підприємницькі структури створюють додатковий попит на робочу силу, що сприяє інтеграції вимушених переселенців у нові громади і слугує інструментом зменшення їх соціальної ізолюваності.

Водночас соціальне підприємництво стало ефективною формою самозайнятості вимушених переселенців, відіграючи позитивну роль у налагодженні горизонтальних зв'язків між вимушено переселеними особами (далі – ВПО) та місцевими громадами, про що свідчить досвід багатьох приймаючих громад (Львівської, Закарпатської, Тернопільської областей). При цьому створені переселенцями компанії підвищують економічну спроможність цих регіонів і часто виступають драйвером позитивних трансформацій, привносячи в нові громади культуру соціальної згуртованості та взаємодопомоги. Критерієм створення доданої вартості у соціальному підприємстві виступає не прибуток, а насамперед позитивні соціальні зміни. При цьому соціальні підприємці, на відміну від звичайних бізнесменів, орієнтовані на довгострокову соціальну віддачу від інвестицій та тривалий і стабільний результат [3, с. 525].

У передвоєнні роки експерти часто звертали увагу на низький рівень підприємницької і ділової активності в українському суспільстві і, зокрема, серед молоді. Водночас результати Глобального звіту GEM Global за 2024–2025 рр. свідчать, що у більшості країн світу зростає нерішучість і побоювання невдачі щодо перспектив

заснування бізнесу [5]. У цьому контексті досвід підприємців-переселенців, для яких заснування власного бізнесу часто є чи не єдиною можливістю забезпечити себе і родину на новому місці, стають стимулом для місцевого населення і своєрідним драйвером розвитку ділової активності і підприємницької культури у нових громадах.

Як бачимо, бенефіціаром діяльності СП є не лише окремі соціальні групи, на вирішення проблем яких спрямовується дохід СП, а й суспільство загалом, оскільки вирішення проблем сприяє не лише нівелюванню соціальних суперечностей, а й створенню сталої соціальної екосистеми [3, с. 525]. І тому стимулювання розвитку соціального підприємництва має бути в центрі уваги уряду та місцевої влади.

Одним із напрямів стимулювання розвитку підприємницьких ініціатив у приймаючих ВПО громадах має стати стимулювання розвитку бізнес-навичок і на основі профільного навчання та акселераційних програм. На сьогодні такі програми проводяться здебільшого громадськими організаціями за сприяння і фінансування міжнародних донорів, тоді як така підтримка має бути одним із стратегічних напрямів діяльності місцевої влади [1, с. 34–36].

З огляду на високий інституційний потенціал соціального підприємництва для вирішення цілої низки нагальних соціально-економічних проблем, соціальне підприємство може розглядатись як ефективний механізм подолання кризових явищ та солідаризації суспільства через забезпечення інклюзивної зайнятості, соціальної згуртованості та зменшення рівня соціального відчуження та конфліктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с.
2. Офіційний портал Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва. URL : <http://www.socialbusiness.in.ua>
3. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз : монографія / В. В. Небрат, Н. А. Супрун та ін. ; за ред. д-ра екон. наук В. В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2019. 532 с. URL : <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>
4. Супрун Н. А. Соціальне підприємництво як механізм розбудови солідарної економіки. Соціальна та економічна солідарність – український вибір. Київ, 2016. К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. С. 36–38.
5. GEM 2024/2025 Global Report. URL : <https://gemconsortium.org/report/gem-20242025-global-report-entrepreneurship-reality-check-4>
6. The State of Social Entrepreneurship. Key Facts and Figures. URL : <https://www.socialenterprise.org.uk/all-about-social-enterprise/facts-and-figures/>